

Immaterieel erfgoed: kansen voor heemkundekringen

door Ineke Strouken

Immaterieel erfgoed was het thema van de najaarsbijeenkomst van de Raad van Aangeslotenen. Meer dan zestig afgevaardigden van heemkundekringen namen aan de bijeenkomst deel.

De meeste heemkundekringen houden zich met materieel erfgoed bezig, bijvoorbeeld met monumenten, maar immaterieel erfgoed is een nieuw terrein voor hen. De Brabantse heemkundekringen hebben altijd veel aan volkscultuur gedaan. Volkscultuur en immaterieel erfgoed hebben veel raakvlakken. Het gaat bij allebei om tradities, om cultuur die van generatie op generatie wordt doorgegeven. Om gebruiken die je overneemt van je ouders en grootouders en op jouw beurt weer doorgeeft aan je kinderen en kleinkinderen. Op de bijeenkomst werd het thema verkend en gebrainstormd over welke kansen het heemkundekringen biedt. Het Kenniscentrum Immaterieel Erfgoed Nederland, bij monde van teamleider erfgoedzorg Saskia van Oostveen, was medeorganisator.

Immaterieel erfgoed

Immaterieel erfgoed is een nieuwe tak van erfgoed. Bij UNESCO hebben met name niet-Europese landen er voor gezorgd dat behalve het materieel erfgoed ook een conventie werd aangenomen om het immaterieel erfgoed te beschermen. Zij zagen namelijk veel immaterieel erfgoed en de kennis daarover in snel tempo verdwijnen en wilden daar wat aan doen. Immaterieel erfgoed is heel kwetsbaar erfgoed. Je mist het pas als het verdwenen is. Toch heeft het lang geduurd voordat het immaterieel erfgoed erkend werd als erfgoed dat beschermd moet worden. Dat komt omdat je het niet op dezelfde manier kunt beschermen als materieel erfgoed. Het is geen erfgoed dat je onder een stolp kunt zetten. Je kunt het ook niet opbergen in een archief of museum. Het is levend erfgoed, dat afhankelijk is van de liefde die mensen er voor koesteren.

Immaterieel erfgoed is geen afgeleide van materieel erfgoed, maar een geheel eigen erfgoedtak. Het beschermen van immaterieel erfgoed gaat dan ook heel anders dan bij materieel erfgoed. Daar bepalen professionals of een gebouw, document of voorwerp bewaard moet blijven voor de toekomst. Dan krijgt het een monumentenstatus of wordt opgeborgen in een archief of museum. Er mag dan niets meer aan veranderd worden. Het moet blijven zoals het was.

Bij immaterieel erfgoed kan dat niet. Daar zijn het de mensen zelf die de traditie moeten doorgeven aan volgende generaties. En als zij dat niet willen of als de volgende generatie geen interesse heeft dan verdwijnt het erfgoed en daar kan een professional niets aan veranderen. Immaterieel erfgoed is dus levend, dynamisch erfgoed met een grote rol voor de dragers van dit erfgoed. Beschermen doe je door het door te geven aan de toekomst.

Lastig

Dat het begrip immaterieel erfgoed en hoe je daar mee om moet gaan lastig is, bleek wel tijdens de bijeenkomst. Heemkundekringen hebben veel ervaring met het beschermen van materieel erfgoed en de aanwezigen vonden het soms heel moeilijk om die benaderingswijze los te laten. Vaak wordt immaterieel erfgoed gezien als het verhaal van materieel erfgoed. Bijvoorbeeld het verhaal over het gebruik van een boerenwerktuig of de bewoningsgeschiedenis van een monument. Maar dat is niet immaterieel erfgoed. Bij immaterieel erfgoed staat altijd de traditie ofwel het gebruik voorop. Het vergt ook een geheel andere aanpak dan materieel erfgoed.

Dat bij veel immaterieel erfgoed ook een materiële component hoort is logisch. Bij de Heilig Bloedprocessie in Boxtel hoort de schrijn met de Heilige Bloeddoek en het processiepark. Dit materieel erfgoed moet je ook meenemen als je de traditie wilt beschermen. Het is een middel om het immaterieel erfgoed – de jaarlijkse processie – te kunnen beoefenen.

Heemkundekringen

Er zijn al een aantal heemkundekringen die zich inzetten voor immaterieel erfgoed. Christ van Eekelen (Boxtel), Henk Veltmeijer (Tilburg) en Harrie van Vroenhoven (Best) vertelden hoe hun heemkundekring zich bezig houdt met immaterieel erfgoed. Boxtel en Tilburg zetten zich in om belangrijk immaterieel erfgoed - namelijk de Heilig Bloedprocessie en het Driekoningenzingen - voor hun gemeente te behouden en Best is bezig om het aanwezige immaterieel erfgoed te inventariseren en zichtbaar te maken.

Op de bijeenkomst van de Raad van Aangeslotenen ging het over de kansen die immaterieel erfgoed biedt aan heemkundekringen. Immaterieel erfgoed wordt immers gedragen door enthousiaste mensen die met heel veel passie met hun traditie bezig zijn. Kenmerk is dat vaak ouderen en jongeren samenwerken. Kijk maar naar de bloemencorso's in Zundert en Valkenswaard. Immaterieel erfgoed is ook een nieuw beleidsterrein waarmee gemeenten nog niet goed raad weten. Als heemkundekring kun je hier je voordeel mee halen. Draagvlak vergroten en invloed op het erfgoedbeleid van de gemeente werden als de twee grootste kansen gezien.

Draagvlak

Veel heemkundekringen willen graag jongeren bereiken. Immaterieel erfgoed sluit goed aan bij de behoeften van jongeren. Immaterieel erfgoed is van nu, is erfgoed dat vandaag de dag leeft. Het is niet iets van vroeger, van wat voorbij is. Het gaat om projecten met een einddoel, waarin jongeren samen dingen doen. Het gezelligheidsaspect speelt een grote rol. Ook het wedstrijdelement dat bij veel immaterieel erfgoed hoort spreekt jongeren aan. Door samen te werken met immaterieel erfgoed gemeenschappen kunnen heemkundekringen jonge mensen interesseren voor heemkunde en erfgoed en nieuwe leden binnen halen.

Samenwerken met immaterieel erfgoed groepen biedt een grotere bekendheid en geeft heemkunde een modern imago.

Gemeentelijk beleid

Daarnaast heeft een heemkundekring expertise in iets waar de gemeente behoefte aan heeft. Nu Nederland het UNESCO Verdrag getekend heeft en daarmee de verplichting op zich genomen heeft om een klimaat te scheppen waarin immaterieel erfgoed kan groeien en bloeien, ligt er ook een taak voor provincies en gemeenten. De meeste gemeenten weten hier nog niet goed raad mee. Heemkundekringen staan midden in de samenleving en kennen heel veel mensen. Bovendien kennen ze de geschiedenis van hun gemeente op hun duimpje en hebben vaak een groot (foto)archief. Heemkundekringen kunnen daarom als geen ander het immaterieel erfgoed inventariseren en beschrijven.

Dat immaterieel erfgoed ook een kans is voor gemeenten, verwoordde de voorzitter van Brabants Heem Henk Hellegers, tevens burgemeester van Uden: 'Immaterieel erfgoed onderscheidt mijn gemeente van andere gemeenten en geeft het een eigen gezicht. Bovendien zorgt het voor een verbondenheid tussen de inwoners.'

Informatie

Op de website van Brabants Heem staat een power-point verslag van de bijeenkomst op 30 november 2017. Ook is een kort filmpje 'Wat is immaterieel erfgoed?' beschikbaar. In de volgende Koerier informatie over het inventariseren, documenteren en beschermen van immaterieel erfgoed.

Meer weten? Kijk dan op www.immaterieelerfgoed.nl; stuur voor vragen e-mail naar ineke.strouken@live.nl

Met dank aan Christa van der Aa. De foto's zijn gemaakt door Ineke Strouken.

De eerstvolgende bijeenkomst van de Raad van Aangeslotenen heeft als thema de digitalisering. De bijeenkomst is op 19 april. Erfgoed Brabant verleent medewerking.

foto A

Aandacht voor het thema immaterieel erfgoed.

Foto B

Het ambacht van molenaar is als eerste Nederlandse traditie geplaatst op de UNESCO lijst van representatief immaterieel erfgoed

Foto C

Maasheggen vlechten is een beroep dat belangrijk is voor het landschap